

Ta ključ pa je taki-le:

$$1 \times 1; 1:1$$

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
×	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
×	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
×	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
×	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
×	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
×	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
×	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
×	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
×	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

1 metr. = 10 decimetr. = 100 centimetr. = 1000 millimetr.

Metelko

v

slovenskem slovstvu.

55. Novo slovensko pismenstvo je razločeval Metelko v štiri dobe tako, da „I. doba se začne s Truberjem in seže do Tom. Hrena ali od l. 1550 do l. 1612. To je doba krivovérstva. — II. s Tom. Hrenom do P. Markota ali do l. 1765. To je doba pravovérstva. — III. s P. Markotom zato, ker je on prvi začel deželjske in posvetne reči — bukve za kratek čas — pisati; do zdaj so namreč Slovenci razun slovnice in slovarjev le duhovske osége bukve pisali. — IV. s Kopitarjem, ker je s svojo slovnico 1808 pravi pot pokazal, po katerem se dá slovenščina zboljšati in zlepšati, in tako nalogo storil, iz ktere se je slovenščina, četudi le počasi in čez več lét, pa vendar stanovitno in srečno noter do zdaj razvijala in razcvitala“.

„Na Kranjskem, piše v Pismenici dalje, čeravno na kraji ali koncu slovanskih narodov (kakor imé Kranj ¹⁾ krajina — Gränzland — pové),

¹⁾ Kranj je od kraj, kakor dolenci od dolej, gorenji od gorej, tadanji od tadaj itd.

se je slovensko pismenstvo naprej začelo razvijati in razcvétati. Da so se nekatere nemške in laške besede v slovenščino od bližnjih sosédov vrinile, se ob pomisleku zveze s sosedi ni čuditi; ali čuditi se je, da se to v veči osegi ni zgodilo, da dvojno število, da nekatere besede, ki so se pri vsih družih Slovanih že zdavnej zgubile, tukaj še živé, in da se je slovenščina memo vsih družih slovanskih narečij vendar le v nar veči čistobi ohranila. Slovenščina nima nobenih terdih skladov soglasnikov, njéne beséde se véci del z glasniki končajo, in v zadévi njenega ji skorej pri-rojenega lepoglasja ji bližnje sosedstvo Italije ni v kvar.

Res je sicer, da nekteri Slovani, postavim: Serbljani in Dalmatinci v slovenščini lepoglasja pogrešajo, to pa prav za prav le tako dolgo, dokler se njih sluh našega pogostnega polglasnika ne navadi. Polglasnik, ki smo ga iz staroslovenščine zvesto ohranili, varuje naš jezik prevelike mehkoéte, in mu daje véci moč v govorjenji. Ravno po premembi mnogoterih samoglasnikov v polglasnik in tega spet v druge glasnike, kakor tudi soglasnikov v soglasnike, razodéva naš jezik polnóto življenja in gibanja v sebi: odpisati je p str. (rižast) od tod posterv; od mikati je m-č-ta (imaginatio) od tod tudi presmajkati se (serpere); b-k od bučati zob od zebsti (v starem poméni raztergati); od kisel (kys=l) kvas; od k-rniti kvar itd.

Posebnosti glasov. Skorej ne bo preveč tukaj v zglelih pokazati mnogotéri izrék: a) samoglasnikov, b) soglasnikov.

a) Pri izreki nekterih glasnikov glas ali na dolgo ali na kratko povzdignemo, in to povzdigo, ki jo náglas imenujemo, zaznamvamo z (ˆ) ali (˙) nad glasnikom: vás pa vās; rávna, ravná; lása, lasá; sládka, sladká; dólga, dolgá; táko, takó; ígra, igrá; pródam, prodám; dájo, dajó; na posódo, na pósodo itd. Glasnike z dolgo povzdigo tudi imenujemo zatégnjene, in s kratko povzdigo predtégnjene in glasnike brez povzdige brez-náglasne.

Veči razloček delamo nad o in še véci nad e; ker ta dva glasnika ločimo v zadévi glasa in náglasa. Predtegnjen o imamo v: potòp, kolovòz, berlòg itd.; zatégnjen: potópa, kolovóza, berlóga itd. Tudi predtegnjen pa v zadévi glasa razlóčen o je v: otròk, bòb, bòk, kònj itd.; zatégnjen: otròka, bòba, bòka, kònja itd.

Ne tedaj po náglasu ampak po glasu (ker sta oba zatégnjena) se ločita: bòdem, bódem; gospòda, gospóda; móli, móli itd.

Po glasu je e visok, globok ali polglásen; po náglasu pa zatégnjen ali predtégnjen, če ni brez-náglasen.

Visoki é se v izréki bliža glasu í, kadar je ž njim stopljen, sicer se pa pred ali za njim glasi; ker teh razločkov ni mogoče z latinskimi pismeni zaznamvati, smo prisiljeni druge pridjati: s predglasnim í: pet, tek, svet, čeda, omečem, gospe, preradil itd. z zaglasnim í imajo, kar je

vsakemu Slovencu znano, drugi pomén: p^ét, t^ék, sv^ét, č^éda, om^éčem, gosp^é prer^édil (verdünnt) itd.

Visoki *e* s predglasnim *i* preide v globoki *e*: svet, posvetiti; r^okel, rekla; tek^ol, tekla; posteljem, postelji; peljem, pelji; odenem, odeni itd. visoki *é* z zaglasnim *i* pa preide v polglasnik: sv^otvatí, sv^ot; gr^oh, gr^ošiti; sn^og, sn^ož^on; pot^oba, pot^obovati; č^ona, č^oniti; sv^ot, sv^otiti itd.

Drugi Slovani so *é* v *i* preminili: dite, dilo itd. Ribničani pa v *aj*: dajte, dajlo itd. *e* so pa obderžali ali pa v *e* preminili: č^éda ali č^eda, r^ep, r^ep itd.

Globoki *e* je 1. zatégnjen: nésem*), bérem, t^éčem itd. 2. predtegnjen: odpr^ém, zažg^ém, km^ét itd. 3. breznáglasin: kašlj^ém, zibl^ém, noš^én itd.

Polglasni *e* je tudi 1. zatégnjen: t^érda, k^és^én. sk^éd^énja itd. 2. predtegnjen: t^árd, p^árt, sm^árt itd. 3. breznáglasin: t^árd^o, sv^átlo, p^ás^ám itd.

V enozložnih besedah glasnik radi predtegnemo, in vsak predtegnjen *i* ali *u* preide v *e*: d^ém, b^ék, kr^éh itd. V večzložnih besedah ga pa zatégnemo in spet *i* ali *u* razločno izrečemo: dima, bika, kruha itd. Ravno tako velikrat tudi breznáglasin *i* ali *u* v govorjenji v *e* preminimo, in kadar ga zatégnemo, vselej *i* ali *u* razločno izrečemo: j^éz^ék, jez^éka; kož^éh, kožuha itd. V enakih prigodkih se tudi *é* v *e* in *e* v *e* premini: hl^éb, hl^eba; sn^ég, sn^egá; člo^év^ék, člo^ev^eka; km^ét, km^eta; z^ét, z^eta itd.

Na Dolenskem in tudi na Štajerskem se *u* v nekterih krajih kakor *ju* v nekterih pa kakor *ü* izgovarja: bjuča, büča; kjupil, küpil; kjuril, küril; krjuha, krüha itd. namesti buča, kupil, kuril, kruha itd.

b) Izmed soglasnikov je seosebno treba vediti, kako se *l* izrekuje; ta soglasnik je kakor tudi *n*, kadar ima v pisanji *j* za seboj, topljen t. j. *lj*, kakor tudi *nj*, se v en glas izrekujeta: ljudje, kralj, Ljubljana itd. Sicer pa je *l* čist: lep, leča, lipa itd. Ta *l* premine gorenci pred *a*, *o* in *u* v *v*: p^vatno, mas^vo, Vuka itd. namesti platno, maslo, Luka itd. V té naključbi pišejo Poljaki svoj debeli ali presekan *l*; kadar pa pred *a* ali *o* tega *l* ne pišejo, je gotovo namesti *a* ali *o* pri nas *e*: lato pri nas leto, lat pri nas let. Kjer Poljak pred *u* *l* piše, je gotovo *lj* pri nas: lubí^l pri nas ljubiti. Na dolenskem pred *a*, *o* in *u* čist *l* izrekujejo: skala. Vendar se pa tudi v nekterih krajih na dolenskem sliši kakor poljski presékani *l*: ska^la. Sicer se pa véci del na Kranjskem *l* pred

*) Oba *é* v *zatégnem* in *nésem* sta zatégnjena pa s tem razločkom, da v *zatégnem* je visoki, v *nésem* pa globoki *e*. Nekteri zaznamvajo visoki *e* z (^v) in pišejo: zatégnem. To pa meni ni kaj všeč, in sicer zato ne, k^{ér} 1. ta kljukica še nad debelimi sícniki, potem pa še nad *e*, enóto in lepóto pisanja kali; in 2. tudi razločka med predglasnim in zaglasnim *i* ne naznani. Člo napéno je pa, kakor se v nekterem pisanji najde, to kljukico nad breznáglasen *e* devati, kakor: člo^vék itd. Po moji misli bo nar boljše visoki zatégnjeni *e* z (^v) in globoki zatégnjeni *e* z (^á) zaznamvati: zatégnem, nésem itd.; nad breznáglasnimi glasniki pa nadnaglasniko opuščati, tedaj ne: p^ésem ali p^esem, t^érd^én ali t^érd^en, ampak p^ésem, t^érd^en itd.

soglasniki in na koncu besed kakor *v* izrekuje: dolg, poln, polh, dal, vzeti, učil itd.

Kaj posebnega je tudi to, da na Gorenškem na koncu besed *d* prav tako kakor angleški terdi *th* ali pa *θ* v Novogreškem, in v nekterih krajih kakor *s* izrekujejo: hus, ters, gospos itd. namesti hud, terd, gospod itd.

Goštnike *g*, *h*, *k* na gorenškem pred *e* in *i* večji del v debele sič-nike tudi v ptujih besedah premine: štenže (pa tudi noje), muše, tače itd, namesti štenge, noge, muhe, take itd. Nekteri pa v tem nastopu *k* kakor *tj* ali kakor Dalmatinski *ch* izrekujejo.

V ptujih besedah se *f* velikrat v *v*, *b* ali *p* spremeni: veršt, bakla, Štepanja vas. Nekteri na dolenskem *f* v *h* premine in pravijo: Habjan, hajmošter namest Fabjan, fajmošter. Nemci pa nam nasproti naš *b* v *f* spremine: Ljubno Laufen, Bistrica Feistric, Žabnica Safnic itd. Domača popaka je pa, de nekteri *b* na koncu besed ali pa pred *k* in *t* v *f* premine: bof, bofki, droftine namesti bob, bobki, drobtine.

Tako tudi *h* namesti *d* pred *k*: rehko, glahko ali gvahko namesti redko, gladko; ali pred *e* in *i* *l* namesti *v*: buklu, v cerkli, na gvali nese itd. namesti bukve, v cerkvi, na glavi nese itd.

Na koncu besed nekteri *g* kakor *k*¹⁾ izrekó, nekteri ga pa v *h*. spremine: roh, sneh, prag namesti rog, sneg, prag itd. Nekteri hribovci bolj na notranjskem sploh namesti *g* izrekujejo mehki *h* Pemcem enako: holob, hlava, noha itd. namesti golob, glava, noga itd.

O telegrafu.

Mojemu predavanju o telegrafu v ljubljanski čitalnici manjka sklepa, ker imel sem o tisti priliki telegrafične stroje pri sebi, in mi je bilo mo- goče, tiste občinstvu razložiti.

Ker je „Uč. Tov.“ moj govor prinesel, je potrebno, da dodam tudi potrebno razlaganje aparatov, pri telegrafovanju naj potrebnejših. Ti-le so: Ključ in pisalec (Schreibapparat) po sistemi Morsé-a in baterije.

Prej sem omenil, da je za telegrafiranje potreben „enomen tok“ (gleichmässiger Strom) galvanične elektrike, ki se razliva po železnem drotu, kateri je ovit okoli prav mehkega in čistega železa.

Galvanična elektrika ze vzbuja v baterijah. Te so sestavljene tako-le: V stekleni kupici stoji valj (cilinder) iz cinka, v njegovi votlini zopet lončena okrogla kupica, rahlo ožgana, tako da tekočina zkozi udari, pa ne toliko, da bi od nje kapala, in v tej persteni kupici stoji bakreni cilinder.

¹⁾ Mehke soglasnike: b, d, z, ž in g na koncu besed ali pred terdimi soglasniki izgo-varjamo sploh terdo: golob, sád, gladko, mráz, nízko dež, težko, prág itd. kakor golop, sat, glatko itd.